

18- Tek bir semere ile semeredar şecerenin yaratılışlarındaki suubet ve suhulet birdir.

Tek bir semere ile semeredar şecerenin yaratılışlarındaki suubet ve suhulet birdir. Çünkü ikisi de bir merkeze bakar, bir kanuna bağlıdır, terbiye ve keyfiyetleri birdir.

Malûmdur ki merkezin ittihadı, kanunun vahdeti, terbiyenin vahdaniyeti sayesinde külfet, meşakkat, masraf azalır ve öyle bir kolaylık hasıl olur ki pek çok semereleri olan bir ağaç yed-i vâhide, tek bir semerenin yapılışı da eyâdi-i kesîreye tevdi edildiği zaman, her iki tarafın yapılışları suhuletçe bir olur. Ve aralarında yaratılışça fark yoktur.

Çok adamlar tarafından yapılan bir semerenin terbiyesi için lâzım olan cihazat ve âlât ve edevat vesaire, bir adam tarafından yapılan semeredar şecerenin terbiye ve yapılması için de aynen o kadar malzeme lâzımdır. Yalnız keyfiyetçe fark olabilir.

Mesela: Bir ordu askere yapılan elbise tedariki için ne kadar âlât, edevat ve makine lâzımdır; bir neferin elbisesi için de o kadar âlât ve edevat lâzımdır. Ve keza bir kitabın bin nüshasıyla bir nüshasının ücreti matbaaca birdir. Bazen de tek bir nüshanın tab'ı daha fazla bir ücrete tabi tutulur. Buna kıyasen, bir matbaayı bırakıp çok matbaalara baş vurulursa birkaç kat fazla ücretlerin verilmesi lâzım gelir.

Evet, kesret vahdete isnad edilmediği takdirde, vahdeti kesrete isnad etmek mecburiyeti hasıl olur. Demek, dağınık bir nev'in icadındaki suhulet-i hârika, vahdet ve tevhid sırrına bağlıdır.

Tek bir semere ile semeredar şecerenin yaratılışlarındaki suubet ve suhulet birdir. Çünkü ikisi de bir merkeze bakar, bir kanuna bağlıdır, terbiye ve keyfiyetleri birdir.

“Tek bir semere ile semeredar şecerenin yaratılışlarındaki suubet ve suhulet birdir.”

Yani bir tek meyvenin yaratılması ile meyveli bir ağacın yaratılması, Allah’ın kudretine nispetle aynı kolaylıktadır. Çünkü bir meyve, ağaçtan kopuk bağımsız bir şey değildir. Bir elmayı yaratmak için elma ağacının kanunu, kökü, dalı, yaprağı, suyu, güneşi ve mevsimi de bilinmelidir. Demek bir elmayı yapan kim ise, elma ağacını yapan da O’dur.

“Çünkü ikisi de bir merkeze bakar, bir kanuna bağlıdır, terbiye ve keyfiyetleri birdir.”

Bir meyve de, meyveli ağaç da aynı merkezden idare edilir. Aynı kökten beslenir, aynı yaratılış kanununa bağlıdır, aynı terbiyenin neticesidir. Elmanın rengi, kokusu, tadı ve çekirdeği ayrı bir elden; ağacın kökü, dalı ve yaprağı ayrı bir elden gelmez. Hepsi aynı Rabbin aynı kanunuyla terbiye edilir.

“Malûmdur ki merkezin ittihadı, kanunun vahdeti, terbiyenin vahdaniyeti sayesinde külfet, meşakkat, masraf azalır...”

Bir iş tek merkezden, tek kanunla, tek idareyle yürütülürse kolaylaşır. Mesela bir fabrikanın bütün makineleri tek sistemle çalışırsa üretim kolay olur. Fakat her makine ayrı bir merkeze, ayrı bir kanuna, ayrı bir idareye bağlı olsa iş karışır, masraf çoğalır, düzen bozulur.

Bir iş tek merkezden idare edilirse, tek kanuna bağlanırsa ve tek terbiyeden geçerse; zahmet, karışıklık, masraf ve zorluk azalır. Yani dağınıklık zorluğu artırır; birlik ise işi kolaylaştırır.

“Merkezin İttihadı” Ne Demek?

“Merkezin ittihadı”, merkezin bir olması demektir. Yani bir şeyin yaratılışında, idaresinde ve terbiyesinde dağınık eller değil, tek bir kudret, tek bir irade, tek bir ilim hükmediyor demektir.

“Kanunun Vahdeti” Ne Demek?

“Kanunun vahdeti”, yaratılıшта işleyen kanunun bir olması demektir. Yani her varlık için ayrı ayrı, dağınık, birbirinden kopuk kanunlar çalışmıyor; hepsi tek bir ilahî kanuna, tek bir hikmetli nizama bağlı olarak meydana geliyor.

Mesela bir elma ağacında yüzlerce elma vardır. Her elma için ayrı bir yaratılış kanunu konulmaz. Hepsi aynı kanununa bağlı büyür, aynı terbiyeyle renk, koku, tat ve şekil kazanır.

İşte bu, kanunun vahdetidir.

“Terbiyenin Vahdaniyeti” Ne Demek?

Terbiyenin vahdaniyeti, yetiştirme ve geliştirme işinin tek Rabbin idaresinde olması demektir. Bir elmanın rengi, kokusu, tadı, çekirdeği, kabuğu ve büyümesi ayrı ayrı ellere verilmez. Hepsi aynı Rabbin terbiyesiyle kemale erer.

Tevhid Açısından Manası

Demek ki çokluk, Allah’ın birliğine verilince kolay olur. Bir ağaçta bin meyve yaratılması zorlaşmaz; çünkü hepsi tek merkezden, tek kanunla, tek terbiyeyle idare edilir. Fakat her meyveyi ayrı sebeplere verirsən, her biri için ayrı ilim, ayrı kudret, ayrı idare gerekir; bu da imkânsız bir zorluğa dönüşür.

Cümlenin özü şudur: **Birlik kolaylık getirir; dağınıklık zorluk getirir.** Kâinattaki sayısız varlığın kolay, düzenli ve karışmadan yaratılması da onların tek bir Allah’ın ilim, irade ve kudretiyle terbiye edildiğini gösterir.

“...ve öyle bir kolaylık hasıl olur ki pek çok semereleri olan bir ağaç yed-i vâhide, tek bir semerenin yapılışı da eyâdi-i kesîreye tevdi edildiği zaman, her iki tarafın yapılışları suhuletçe bir olur.”

Evet, merkezin bir oluşu, yani icadın tek elden yapılması; kanunun birliği, yani varlıkların aynı yaratılış kanunlarına tâbi olması; terbiyenin bir oluşu, yani hepsinin aynı Rabbin idaresi altında yetiştirilmesi sayesinde külfet, meşakkat ve masraf azalır. Böyle bir kolaylık meydana gelir ki bir ağacın yaratılması bir meyvenin yaratılması kadar kolay, bir baharın icadı bir çiçeğin icadı kadar suhuletli, bir nev’in yaratılması da tek bir ferdin yaratılması kadar rahat olur.

Eğer iş tersine çevrilse; yani merkez ayrı ayrı olsa, kanun farklı farklı olsa, terbiye de dağınık ellerden gelse, o zaman nihayetsiz bir zorluk ortaya çıkar. Çünkü her meyve için ayrı bir ilim, ayrı bir kudret, ayrı bir irade, ayrı bir ölçü ve ayrı bir idare gerekir. Bu ise kolaylık değil, tam bir imkânsızlık doğurur.

Üstadımız bu hakikati şöyle ifade eder: Yüzlerce meyvesi olan bir ağaç tek bir ele isnat edilse, onun yaratılışı gayet kolay olur. Fakat tek bir meyvenin yaratılışı çok ellere, çok sebeplere ve dağınık merkezlere havale edilse, ağacın yaratılışıyla meyvenin yaratılışı aynı kolaylıkta olur. Hatta tevhid nazarında ağacın yaratılması daha kolaydır; çünkü tek merkez, tek kanun ve tek terbiye altında bütün işler karışmadan yürür.

Netice

Demek ki **vahdet kolaylık, kesret ise zorluk getirir**. Bir şeyi Allah’a vermekle her şey kolaylaşır; bir şeyi sebeplere dağıtmakla tek şey bile imkânsız hâle gelir. Bu yüzden bir meyveyi yaratan kim ise, bütün ağacı yaratan da O’dur; bir çiçeği yaratan kim ise, bütün baharı yaratan da O’dur.

“Çok adamlar tarafından yapılan bir semerenin terbiyesi için lâzım olan cihazat ve âlât ve edevat vesaire, bir adam tarafından yapılan semeredar şecerenin terbiye ve yapılması için de aynen o kadar malzeme lâzımdır.”

Eğer bir tek meyveyi çok sebeplere, çok ellere, çok merkezlere verirsen; o tek meyvenin yapılması için, bütün meyveli ağacı yapacak kadar cihaz, âlet, edevat, ilim, kudret ve düzen gerekir. Yani bir meyve küçük diye onu yapmak basit değildir; çünkü o meyve ağacın bütün sistemiyle bağlıdır.

“Çok Adamlar Tarafından Yapılan Bir Semere”

Burada “çok adamlar” ifadesi, temsilde çok ustaları; hakikatte ise **sebepleri, tabiatı, unsurları ve dağınık kuvvetleri** temsil eder. Yani deniliyor ki: Bir tek meyveyi Allah’ın kudretine değil de sebeplere verirsen, o sebeplerin her birinde o meyveyi yapacak ilim, irade, kudret ve sanat bulunması gerekir.

“Semerenin Terbiyesi İçin Lâzım Olan Cihazat”

Bir meyvenin “terbiyesi”, onun çekirdekten başlayıp büyümesi, renklenmesi, tatlanması, kokulanması, ölçülü şekilde olgunlaşması demektir. Mesela bir elmanın meydana gelmesi için sadece dal yetmez; kök, gövde, yaprak, su, hava, güneş, toprak, mevsim, ısı dengesi ve ağacın içindeki bütün hayat sistemi gerekir.

“Bir Adam Tarafından Yapılan Semeredar Şecere”

“Bir adam” burada temsilde tek ustayı; hakikatte ise **tek olan ilahî kudreti** temsil eder. Meyveli ağacı bir tek kudrete verirsen iş kolaylaşır. Çünkü kök de O’nun, dal da O’nun, yaprak da O’nun, meyve de O’nun terbiyesindedir. Tek merkezden idare edildiği için karışıklık olmaz.

“Aynen O Kadar Malzeme Lâzımdır”

Yani bir tek meyveyi yapmak için gereken sistem ne ise, meyveli ağacı yapmak için gereken sistem de odur. Çünkü meyve, ağacın bütününden kopuk değildir. Bir elmayı yaratacak olan, elmanın kabuğunu, çekirdeğini, tadını, kokusunu, rengini bildiği gibi; ağacı, toprağı, suyu, güneşi ve mevsimi de bilmelidir.

“Yalnız Keyfiyetçe Fark Olabilir”

Buradaki “keyfiyetçe fark” şudur: Ağaç büyüktür, meyve küçüktür; ağaç çok dallıdır, meyve tek parçadır. Yani görünüş, miktar ve şekil bakımından fark vardır. Fakat yaratılışın bağlı olduğu sistem bakımından fark yoktur. Çünkü bir meyvenin arkasında da bütün ağacın kanunu çalışır.

Bir elmayı yapmak için elmanın şekerini, kokusunu, rengini, çekirdeğini, kabuğunu ve ölçüsünü yapmak gerekir. Fakat bunlar dal, yaprak, kök, toprak, su, güneş ve mevsim olmadan olmaz. Demek bir tek elmayı sebeplere verirsən, o sebeplere bütün ağacı ve hatta ağacın bağlı olduğu kâinat düzenini yapacak kudret vermen gerekir.

Tevhide Bakan Netice

Cümlenin neticesi şudur: **Bir meyveyi yaratan kim ise, meyveli ağacı yaratan da O’dur.** Çünkü meyvenin terbiyesi ağacın terbiyesinden ayrı değildir. Bir tek meyveyi çok ellere vermek, işi kolaylaştırmaz; bilakis imkânsızlaştırır. Fakat ağacı bütün meyveleriyle tek bir kudrete vermek, tevhid sırrıyla gayet kolay olur.

Mesela: Bir ordu askere yapılan elbise tedariki için ne kadar âlât, edevat ve makine lâzımdır; bir neferin elbisesi için de o kadar âlât ve edevat lâzımdır.

Üstad burada iki temsil veriyor: **ordu elbisesi** ve **matbaa temsili**. Maksat şudur: Bir iş tek merkezden, tek sistemle, tek makine düzeniyle yapılırsa çokluk kolaylaşır. Ama iş dağınık ellere ve farklı merkezlere verilirse, bir tek şey bile pahalı, zor ve karışık hâle gelir.

Ordu Elbisesi Misali

Bir orduya elbise dikmek için kumaş, makas, ölçü, kalıp, dikiş makinesi, terzi, tezgâh ve düzen gerekir. Aynı şekilde bir tek askere elbise dikmek için de yine bu âletler gerekir. Yani bir neferin elbisesi küçük bir iş gibi görünse de, onu yapmak için gereken sistem yine aynıdır.

Tevhide Bakan Manası

Buna göre bir tek insanı yaratmak için gereken ilim, kudret, hikmet ve sistem ne ise, bütün insan nev’ini yaratmak için gereken de odur. Çünkü bir insanın gözü, kalbi, kanı, sinirleri, ruhî kabiliyetleri ve rızık ihtiyacı bütün kâinat düzeniyle bağlıdır. Demek bir ferdi yaratan kim ise, bütün nev’i yaratan da O’dur.

Demek: Cüzü yaratmakla ve cüz’îyi yaratmak, küllü yaratmakla ve küllîyi yaratmak **kudret-i ilahiye’ye nispetle aynı kolaylıktadır.** Çünkü cüz, cüz’îden kopuk değildir; cüz’î de küllî nizamından bağımsız değildir.

Ve keza bir kitabın bin nüshasıyla bir nüshasının ücreti matbaaca birdir. Bazen de tek bir nüshanın tab'ı daha fazla bir ücrete tabi tutulur. Buna kıyasen, bir matbaayı bırakıp çok matbaalara baş vurulursa birkaç kat fazla ücretlerin verilmesi lâzım gelir.

Bir kitabın bin nüshasını basmakla bir nüshasını basmak arasında matbaa açısından esaslı bir fark yoktur. Çünkü harfler dizilmiş, kalıp hazırlanmış, makine kurulmuş, sistem çalışır hâle gelmiştir. Bu sistem kurulduktan sonra bin nüsha basmak kolay olur. Hatta bazen sadece bir nüsha bastırmak daha pahalı olur; çünkü sistem çokluğa göre işler.

Kâinata Tatbiki

Aynen bunun gibi, Allah'ın kudretine nispetle bir çiçeği yaratmakla bütün baharı yaratmak arasında zorluk farkı yoktur. Çünkü baharın da, çiçeğin de yaratılışı aynı ilme, aynı kudrete, aynı kanuna ve aynı terbiyeye bağlıdır. Bir çiçeğin arkasında toprak, su, hava, güneş, mevsim ve hayat kanunu çalışır. O hâlde bir çiçeği yaratan kim ise, bütün baharı yaratan da O'dur.

Çok Matbaa Misali

Eğer bir kitabı tek matbaada bastırmak yerine her sayfasını başka matbaaya, her satırını başka ustaya, her harfini başka makineye versen iş kolaylaşmaz; aksine birkaç kat zorlaşır, masraf artar, düzen bozulur. Çünkü birlik kaybolunca kolaylık da kaybolur.

Şirke Bakan Cevap

Bu temsilin şirke cevabı şudur: Bir şeyi Allah'a vermek kolaydır; çünkü bütün sistem zaten O'nun ilim, irade ve kudretiyle işler. Fakat bir tek şeyi sebeplere verirsen, o sebeplerin her birine bütün sistemi bilecek bir ilim, yönetecek bir irade ve icat edecek bir kudret vermek gerekir. Bu ise aklen imkânsızdır.

Netice

Demek ki **bir neferin elbisesi için gereken sistem, bir ordunun elbisesi için de gerekir; bir kitabın bir nüshası için gereken matbaa, bin nüshası için de gerekir.** Aynen öyle de **bir meyveyi yaratmak için gereken ilim ve kudret, bütün ağacı yaratmak için de gerekir.** Bu yüzden bir meyveyi yaratan kim ise, bütün ağacı yaratan da O'dur.

Evet, kesret vahdete isnad edilmediği takdirde, vahdeti kesrete isnad etmek mecburiyeti hasıl olur.

Kesret Vahdete Verilirse

Kesret, çokluk demektir. Vahdet ise birliktir. Bütün varlıklar bir tek Allah'a isnad edilirse mesele kolay olur. Çünkü bir ilim, bir irade, bir kudret, bir kanun, bir terbiye bütün kâinatı idare eder. Bu durumda bir çiçeğin yaratılması da, bütün baharın yaratılması da aynı kudrete bakar.

Vahdet Kesrete Verilirse

Fakat bir tek çiçek Allah'a verilmezse, o tek çiçeği meydana getiren bütün sebeplere ilim, irade, kudret ve hikmet vermek gerekir. Toprak çiçeğin rengini bilecek, su kokusunu ayarlayacak, güneş ölçüsünü tayin edecek, hava onun şekline göre hizmet edecek, zerreler sanatkâr gibi çalışacak. Bu ise aklen imkânsızdır.

Bir kitabı tek bir matbaaya verirsen bin nüshası kolayca basılır. Fakat tek bir nüshayı harf harf ayrı matbaalara versen iş zorlaşır, masraf artar, düzen bozulur. Aynen öyle de bütün baharı Allah'a vermek kolaydır; fakat tek bir çiçeği sebeplere vermek, bütün kâinatı sebeplere vermek kadar zordur.

“Demek, dağınık bir nev'in icadındaki suhulet-i hârika, vahdet ve tevhid sırrına bağlıdır.”

Yani dünyanın her tarafına dağılmış bir türün fertlerinin kolayca yaratılması, ancak Allah'ın birliğiyle açıklanır. Mesela arılar dünyanın farklı yerlerinde yaratılır; ama merkezin ittihadı, kanunun vahdeti, terbiyenin vahdaniyeti sayesinde külfet, meşakkat, masraf azalır ve öyle bir kolaylık hasıl olur.

Ordu Misali

Bir ordunun intizamı hareketini tek bir kumandana verirsen mesele gayet kolay anlaşılır. Binlerce asker aynı anda yürür, durur, döner, hücum eder, geri çekilir. Çünkü hepsi bir emir merkezine bakar, bir kumandanın komutuyla hareket eder.

Fakat bu intizamı tek bir kumandana vermezsen, o zaman mecburen her bir askere kumandanlık vasfı vermek gerekir. Yani her asker bütün ordunun planını bilecek, bütün bölüklerin vaziyetini görecek, herkesin ne zaman yürüyeceğini, ne zaman duracağını, ne tarafa döneceğini bilecek. Bu ise aklen mümkün değildir. Demek ki ordunun intizamı tek kumandana verilirse kolaydır; fakat kumandan inkâr edilirse, her askere kumandanlık vermek gerekir.

Gemi ve Kaptan Misali

Bir gemide motor, dümen, yelken, pusula ve tayfalar tek kaptanın emriyle hareket eder. Kaptanı kabul edersen geminin düzeni kolay anlaşılır. Fakat kaptanı inkâr edersen, her halata, her tahtaya, her tayfaya kaptanlık vermek gerekir. Çünkü gemi tek hedefe doğru düzenli gidiyorsa bu birlik bir merkez ister.

Koro ve Şef Misali

Bir koroda yüz kişi aynı makamda, aynı ölçüde, aynı ahenkle söylerse bunu bir şefe vermek kolaydır. Şefi kabul etmezsen, her okuyucunun bütün koronun sesini, ölçüsünü ve giriş çıkışını bilmesi gerekir. Bir şefi inkâr eden, yüz kişiye ayrı ayrı şeflik vermek zorunda kalır.

Fabrika ve Müdür Misali

Bir fabrikada yüzlerce makine aynı anda çalışır, biri keser, biri biçer, biri paketler, biri taşır. Bunu tek bir müdürün ve tek bir sistemin idaresine verirsene kolay anlaşılır. Ama müdürü ve merkezi sistemi kabul etmezsen, her makinenin bütün fabrikanın planını bilmesi, diğer makinelerle haberleşmesi ve üretimin tamamını hesaplaması gerekir. Bu da bir müdürü inkâr edip her makineyi müdür yapmak demektir.

Aynen öyle de kâinattaki çokluk, yani kesret, tek Allah’a isnad edilirse yaratılış gayet kolay anlaşılır. Çünkü bütün varlıklar bir ilim, bir irade, bir kudret ve bir emirle hareket eder.

Ama kesret vahdete isnad edilmezse, yani çokluk bir Allah’a verilmezse, bu defa vahdeti kesrete vermek mecburiyeti doğar. Yani bir çiçekteki düzeni toprağa, suya, havaya, güneşe, zerrelere ve tabiata paylaştırmak zorunda kalırsın. O zaman her sebebe ilim, irade, kudret, hikmet ve şuur vermek gerekir.

Demek ki çokluğu bir Allah’a vermek aklen kolay ve zaruridir. Fakat bir tek şeyi sebeplere vermek, sayısız sebebe ilahlık vermek gibi imkânsız bir netice doğurur. Bu yüzden bir çiçeği yaratan kim ise bütün baharı yaratan da O’dur; bir ferdi yaratan kim ise bütün nev’i yaratan da O’dur.